

АРАГАЛЫГ ААЛЧЫЛАР БАЖЫҢЫ

Барыш-Хемчик районун төвү Кызыл-Мажалык суурда ийн кызыл аалчылар бажыны билбес кичи ховар. Бу аалчылар бажынын жууктуган деп чугаа база бар. Ол харын ынагыла ийналса, Хоюду-дурм суугар жууктуу алган кичилерин моруу-дур. Оюн харын ажил шуудаар, ачу-дуза келерилге экижир, эо-харымсалга улгайыр болгай. Ийналса, да мында байда сыр еске. Херектин жууру чүдөл дээр-ге, бо аалчылар бажынында болжаны кайы хамаачык садып турарында, Салар-салар да ону артында салып ар-түмдөн оранок аар өртөк — 360 рубльге салды турар. Ону мында нагыс-ла орус керектен кичи салды олар-бар. Бо чүдүлүн аяруу ук араганы кайымын ая турар кырып деп айтырыгы огулук харын оон ая чадан каан. «Алар черимден ал тур менде, ол оон-баштакта-да, шыгымы хамаа-даа, чок харымсал болган. Төч черин чуртка-харымсалын чугаа-зында алмга, вожааны манай ук аалчылар бажыны жууктуганында бэр хост-түтү салды турар апанган. Бэр эвес оун чүдө хундуз сазар турган бола, аныг херек. Кызыл-мажалыкыларын бол-гаш кожа-харымсал турар Шек-тээр. Эри-Бардык, Асык, Балдык суурларын чуртка-харымсалын чугаа-зында алмга, ук вожааны манай дун-күн чок салды турар

дээр. Дуне када кайымы-даа келген кичилер аалчылар бажынын эжиян амылдыр сокпактарга-ла кетир. Иштинде демга садгымы оун пат билер. Бир-төч байдал ынагы болуп, «хостугу» салдып чоктазы тыптып келген чүе болган-да, ол аалчылар бажынында алмга арага салдып аар дээр келген кичилер дуне-хундуз-даа үзүлбөс. Чагаз кичи чагаз, халтегил кичи халтегил түтүсү кээр. Ийналган ынагыны дунеске чегерде аал-чылар бажынымын аягында кой үлүс, машына-балгат чыгыр таарымгалар бо-ла тургустуу келер. Оон кеде-ре, анаа эрижир улустук аламчык шоп-шоп-аа, алып-кырып баш үнөр. Хунган, дуржок кичилерин дуне ка-за үлүс төгөрүн, кылаш-жыр чери база бо аалчылар бажыны апанган. Мында еар өтөгити вожа салып тура-рын ук черин чагыргазы-да, иштики херекте кидини-каза билбес дээр ага чок. Чогуу Кызыл-Мажалык суурини болдула тускай аа-га салдып турга-ла, хажы-мына тыптып келген кичи «кочкурент» токанын бэр апанган район чагыргазы канчал дувустейин турач чүе ийик. Кызыл-мажалык-чыгырында, керде ийналган район чуртка-харымсалын-даа текки-салгычтын дугураалы, кем-херек тулдериште ий-ниги берип турар бо аалчылар бажынында арага сазар чо-

ТЫВА ТӨӨГҮЗҮНГӨ ТAIЫЛБЫРЛЫГ СЛОВАРЬ

Сентябрь 24-те үнгөн № 185, октябрь 29-та үнгөн № 210 «Шынага» Барыш-Хемчик районда Эргил-Барыш ортумак школазында төөгү бажымын Шанчы Сагаанович Саттык Тыва төөгүзү-биле холбашкан тайылбырлыг словарь парлаттыган. Ук словарьны соуну арныга парлап турарынын жукур-укамын келер билбейн, харын-даа өскөр билин турарлар бар боонун сорулгазымын дугайын бири үндүрүткө бижээр. Ам оуну база катан маача катангаал: «Кым, ан ааттын өскөн черинге, Ала-чуртуга, ынагы, оон төөгүзүн эки билири, ол национал чоргоарал-биле бүткөчкө патриотук болган интернационал болуп. Ийналган бистин кол сорулгамыс — өөреникчелерге, амыктырга Тыва төөгүзүн бадалыг, соуну, амыктырлачы кылдыр өөредирин».

Башка чедирип, абагылардан чыгган абагыны (үндүк-өкүтү) Богда-Хаанга келди-рип бэр турганнар. КААЙЛЫ — баралыгары сагааны база сөөкенин эки төөгүзү үндүрү. Тывага Ман-чы-кылдат төөгүзү-биле те-зишле (1738-1911 чч.) Пүтү-лени (Кылдат алыжар салгы) эвектечи доктартары авет түмөткө үлүг өрткөк монгол саткал чүзү-бүрүн баралы-наарымын өтүзгөн артыкчы-лыктын чамалымын амыктыр-лачы Таным Уонкайга кыл-дат баралыгарын сагааны дээр кааилыга бэр тургай.

Тыва төөгүзүн төгүн дымзын кыргына эки били, өөренип алмырга өмөк-дуза кылдыр төөгүзүгө хамаалышкан тайылбырлыг словарьны бижээр. Оуну Тыва төөгүзүн, тыва литературалык «Төгүзү» бижээр. Тыва төөгүзүнүн «Төгүзү» бижээр. Тыва төөгүзүнүн «Төгүзү» бижээр. Тыва төөгүзүнүн «Төгүзү» бижээр. Тыва төөгүзүнүн «Төгүзү» бижээр.

КЫНДАН (КИНДАН) — чурттал чери, кара-башы. Ала-маал-мааларынын төгүн шүтү көпөтө, Улаастайын кымыл-шораныга өтүрүп, хичинчекел түтүсү, Улаастайга бажымын кестирген маал-кылдат 47 эки болган олар-кын өөдлерин кичилээр (бий Суунга даган демир сүтүм, оон мунгажыкын ноюун ажи өткөчөгүнө үе-ликте чүктеткен), ийн холун мунчунга кылдыр дугурун демирлээш, бажыгаал, «төс эрижи» аяк терини-биле амыктыр турган.

Ук тайылбырлыг словарьны абагы-Бугаал эвес, а Тыва төөгүзүнүн үчүлүзүн билимдалаан, 8-11 класстарын өөреникчелерин таарытыр тургускан.

САДЫАЖЫК — алган дур-гунуларымын бирээш. Ол кичи-ден элестиг ага-биле уст-тунуп алгай, кинданан де-шип үнгөн кара чыгыс тыва

Өөреникчелерин, бажымын, ада-меленин бол-гаш омукурларын соугуларымын билимдалаан, оолага сомукурган туга амыктын автор бо удаа чоруткан словарьны № 210 «Шынага» словарда «Амгы» деп сас биле «Хамнаашык» деп сөзү аралык кырин алдырын омукурлардан дилээр.

ШАНЧЫ САТ, Төгү бажымын, Барыш-Хемчик район.

СУТ СҮҮЗҮННҮГ

Авамнын манлыг домаа бар. «Азыранды уруг ала баштар, сурач уруг аам баштар». Авам, шына-ла, ийн оол, ийн уругун азыр аягыртып, Бенин ийн эмин дег, азырын аам кулаа дег азы-рамын ийн оолдур чорун чоол орун чыпай чор бис. Болат-оол азын хай-хай чыл-ларда удуртур ажылда аян амылдап, он шаа ажы-төд-дүг туртат чор. Авазыс, ачаымын «Эки чор» деп чыгыш сарымалы-биле күрсөдүр чор бис. Амгы үенчк негеденде боор ийни. Сүт дугайында болар, авам-нын сактыр малдан саап кел-ген сүүзүңүз, хоолдуг сүд-дүнүн чыды ам-ада дум-чумуга чыгыталадыр. Авам-нын үнелер, хундулор чоубуз күштүг ынакшыа боор баа мээт. Мал суду тыва кичини эне-не ынак чем дээрин чок билер. Самгалдай сурунуп салыг четкилерин эне-не хаймыгы салдым бар. Чым-дык кичилер лаш болган-ла.

БРАЗИЛИЯ

КАБУЛ. Узбек националь-дыг генерал Абул Рашид Дустиумун шериглерин Аф-ганистантын ийалысчанын-дай үндүрүп эгелээр. Оон шериглерин Кабулан ула-дык дугайында «Афганистан-тын ийалысчанын» үндүрүткүзү Губабдин Кем-маттар шыгык негези тур-ган. Бир эвес Дустиумун пе-лелерин Кабулан үндүрбөс болза, найсылалда шываа калдашкынын эгелээр мен деп, Хекматтар кыжыган.

Генерал Дустиумун шериг-лерин Кабулан үндүрүп эгел-ээр сөөлдүг Хекматтарын шериглерин найсылалда элөөн каш албан шеригерин болган стратегия чүгүлэ туюуларын эжелелерин. Ийналган Афганистанда хей үндүлөр дугураанда үргүлдүлүг кел-ген хамааты дайынын төчүзү кууластыган.

БОНИ. Германиянын Феде-ративтик Республикасынын бийлик камгалдыны болган ГФР-нин яролул реакторла-рынын, амык чок корурунун министри К. Геллер чоокта-лаа парладат монферсия-лаа эргилген. Россия шериг-леринин барымы талкаа ге-лүүнү камгалдыкчымын ге-нерал-полковник М. Булдаков ол парладат конференция-га баш олтурушкан бол-ган. Намеи бойдуз камгалды-ларын болган Россия ше-ригерлерини кезбегтерини ара-

ДЕТКИИР-ДИР МЕН

Тыва Республиканын Кызыл-Мажалык районунда төөгүнүн, «ылды база литерату-ралык хей санын бажымын школа-ла амыктыр алат чо-нуу ажы-төдү эртем-билет» өөөлүн, бун-ныг болган харымсал-галды угу амыктыр ыл-дып турар болгай Мен бодал, билин чогуу-румга, ол башкылар төптө дэл эртемнен-риден гүлук чок би-литик болган «Төгү-тиктир» үлүг дуржуу-лак, чоюун амыктыр-лы, биле тууш хары-лаалыг.

«Тыва төөгүзүнүн тайыл-быр словарды» кыргын 23 сөөктерин чүдө чагырып тайылбыр, атыр сога бар-ганы мыктык. «Эрмен — сары-нашын» бугула-биле кичи-рини ментиринин (беш эки өч — чок, ынак, ак, чыгыш, омон) өч-чүзүңүз дугурун аям-бүгү төгөрүн салдык-тан болган. Бажы чүе хал-тегери элөө мыктык кыл-ган сарымсалы деп, автор тайылбырлаган-дыр. Ийналган мен бодалымда, «Эрмен» азы «эрмен-манач» — ламалар-нын эвес а ламанын ажит-лаар чүдүлү. Уламанын ажит-лаар чүдүлүрү, ажит, ажит-түрү, эрмен-маначты дээр, олук кажан-лаа ажит-лаар чораян — ламала болган хамаар боттарынын апагына алаанжыктыгы үзүс көр-сө. Балук автамызын тургус-кан «Тыва-орус словарды»

Хууда болал

буудубас бажын дичир. Ийн эжиятти ол бажынын бунуш четтерин кичи то-дуг-дога-лаа, чүдэл түрүн-даа болур чүе. Бирээминден хире-хире сүт садып алыр чок, а өскөндөй арага чок-лап алыр мен. Бунунын дээр-минык жукуру билдине бер-ген боор. Хумун туткан калдынар, кадай-кыстарын арамыче чүтүкү кирип шыдаас сен. Сүт ооңуру ол хире күштүг, Хооңунулар база бар, оларын канчал хомуудуру боор.

САД, ОГОРОД ДУГАЙЫНДА

Хуузуңда хөреңги орулганы черле бээр (мал) амыктырларын дугайын-да курган амыктыр. Ол атын белектер, кылмы турар. Амгы херектен алган участка бургурун эвэ 100 ака төлээр. А оун акт-биле солуур турар уеде ака төл-ебес. Илдин төлөгүн чүдөл чагыс удаа кылор.

ХУУЗУНДА ХӨРЕҢГИ ОРУЛГАНЫ ЧЕРЛЕ БЭЭР

Шак ийналган херекчилердин сад болган огород участка-рынын элдеринге, хууда бажынын, мыла огородтук кичилерге, гараж элдеринге, бурдурулгерге, организиялар-га, албан шеригерине тыпсар бис. Бо ажылда бо чылдын төнүзүгө чедир дооштарымын кырып турар, четкилик бар-рын база болуп, ийналган ийналгалар удуруткучуларын чыны, олардан дегимче алыр дээр бис.

ТЫВЫНГЫР-САГЫНГЫР БОЛУКСАЗА

Кымыда «Өр-бузе» ассо-циация тургустууларында бэр элэн амыктыр хей ор-туулаа чоруула турар хей-бистини организияларын били-рини, Амгы үеде өр-бузе, биле кооперативтерин, фер-мадарын болган «Ске-лаа ажалы» агаймын катгыкчы-лыктырны тургузул ая болуп. Ол дугайында ассоциация-нын ноябрь 5-те 14 шапта кымыктырларга, а декабрь 1-2-де республиканын район-нарын талдериште эртер-гер дед турар авторжк сем-инарыга чугаалажып көөрү планнаттыган.

МОНОРК ТИРЧИН

Авамнын манлыг домаа бар. «Азыранды уруг ала баштар, сурач уруг аам баштар». Авам, шына-ла, ийн оол, ийн уругун азыр аягыртып, Бенин ийн эмин дег, азырын аам кулаа дег азы-рамын ийн оолдур чорун чоол орун чыпай чор бис. Болат-оол азын хай-хай чыл-ларда удуртур ажылда аян амылдап, он шаа ажы-төд-дүг туртат чор. Авазыс, ачаымын «Эки чор» деп чыгыш сарымалы-биле күрсөдүр чор бис. Амгы үенчк негеденде боор ийни. Сүт дугайында болар, авам-нын сактыр малдан саап кел-ген сүүзүңүз, хоолдуг сүд-дүнүн чыды ам-ада дум-чумуга чыгыталадыр. Авам-нын үнелер, хундулор чоубуз күштүг ынакшыа боор баа мээт. Мал суду тыва кичини эне-не ынак чем дээрин чок билер. Самгалдай сурунуп салыг четкилерин эне-не хаймыгы салдым бар. Чым-дык кичилер лаш болган-ла.

САД, ОГОРОД ДУГАЙЫНДА

Хуузуңда хөреңги орулганы черле бээр (мал) амыктырларын дугайын-да курган амыктыр. Ол атын белектер, кылмы турар. Амгы херектен алган участка бургурун эвэ 100 ака төлээр. А оун акт-биле солуур турар уеде ака төл-ебес. Илдин төлөгүн чүдөл чагыс удаа кылор.

ХУУЗУНДА ХӨРЕҢГИ ОРУЛГАНЫ ЧЕРЛЕ БЭЭР

Шак ийналган херекчилердин сад болган огород участка-рынын элдеринге, хууда бажынын, мыла огородтук кичилерге, гараж элдеринге, бурдурулгерге, организиялар-га, албан шеригерине тыпсар бис. Бо ажылда бо чылдын төнүзүгө чедир дооштарымын кырып турар, четкилик бар-рын база болуп, ийналган ийналгалар удуруткучуларын чыны, олардан дегимче алыр дээр бис.

ТЫВЫНГЫР-САГЫНГЫР БОЛУКСАЗА

Кымыда «Өр-бузе» ассо-циация тургустууларында бэр элэн амыктыр хей ор-туулаа чоруула турар хей-бистини организияларын били-рини, Амгы үеде өр-бузе, биле кооперативтерин, фер-мадарын болган «Ске-лаа ажалы» агаймын катгыкчы-лыктырны тургузул ая болуп. Ол дугайында ассоциация-нын ноябрь 5-те 14 шапта кымыктырларга, а декабрь 1-2-де республиканын район-нарын талдериште эртер-гер дед турар авторжк сем-инарыга чугаалажып көөрү планнаттыган.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ СПОРТ СПОРТ СПОРТ СПОРТ СПОРТ

ЧА АДЫК ЧЫЛАРЫНЫҢ ЧЕДИШКИНИ

Россия Федерациясынын ча адык чыламына...

24 эр база 24 херэжэе ча адык чыламына...

24 эр база 24 херэжэе ча адык чыламына...

24 эр база 24 херэжэе ча адык чыламына...

Тыванын ча адык чыламы бо улуг маргылаага улуг...

Тыванын ча адык чыламы бо улуг маргылаага улуг...

Тыванын ча адык чыламы бо улуг маргылаага улуг...

Тыванын ча адык чыламы бо улуг маргылаага улуг...

Спортчу демасал кончук чыдык болгон дээрин айтыр...

Бистин командамыс 19 команда иштинден алдымы...

Хууда бирги чер дээр маргылаа кончук солун...

1992 чылда чурттуу тулган чемпион атты бистин чыгыс...

алдарымы алдымы турар спортчуларын кызыл кыдык...

Бистин ча адык чыламы бо улуг маргылаага улуг...



ХУНУҢЕР-БИЛЕ! 6 уругун аламы, Шунтузу дээр...

«КЫМЫСКАЯКТАР»

(Баштак аянын чечен чуаа) Мелэ бастерин студенттерин...

ШЫДЫРАА ШӨЛҮНДЕ — ИРТ

Улуг-Хем районун шыдыраа федерациясы...

Улуг-Хем районун шыдыраа федерациясы...

Улуг-Хем районун шыдыраа федерациясы...

Улуг-Хем районун шыдыраа федерациясы...

Октябрь айны сөөлү, ноябрь айны дыйды...

Шыдыраачыларын аразында Улуг-Хем районда...

Илья Мохов (районун хоочун шыдыраачысы)...

Илья Мохов (районун хоочун шыдыраачысы)...

болбайк мен бе! Чутаагар, баштак азияк...

шунтузу ора олуттарына мынаар чедирген...

ЧАРЛАДАР БИРОЗУ

УЖУРАЖЫЛГАЖЕ. ИЙНСТЕР Республиканын Улусту чогаалда төвү...

СОРУК КИРИИШКИН

(Төрээн черим төөгүзүндөн деп тоожудан үзүндү)

айлың авай. — Бок, күжүр-ле урууму...

Кызыл-Тайга, Кыяг-Ыш мээстерин хари ай...

Иргит-кис урууларын азын-азынга кой...

ДУВҮРЕЛДИН МИНУТАЛАРЫ

«Эрткен чылын чызын-а эртемин оол келген»...

Альберт Селин-ооловчу Таво-тун музыка бижиринден...

ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫ БӨЛГӨШ ХУУ КИЖИЛЕРНИНГИ

Авазы-биле байырлажып, менди-чаагай, эки турарын...

Экич кагбас Кыяг-Ыш шурганай берген ол бе?

— Аваңдыр, оглум дунман өлөсө бөрү үмөйн олур...

— Чогуу соок эвес-тир. Көжүр батсымыс эки боор...

Эки кижилерге кыяк сеткиден өөрү четтиришкенин...

Эки кижилерге кыяк сеткиден өөрү четтиришкенин...

БУДУРЛУГЕЛЕРНИН, ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫ УДУРТУКУЛАРЫНЫ КИЧЭЭНГЕНИНГИ

Кызыл хоорай, Красноармейская 100. Индекс 667000.

РЕДАКЦИЯ КОЛЛЕГИЯЗЫ: Н. С. Базыр (харысгалдык секретарь)...

РЕДАКЦИЯНЫН ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редакция — 3-34-34; чечкен кижилер үчүн...

3-33-91; — 3-34-17; харысгалдык секретарь — 3-34-92; ордалагыч — 3-45-93.

КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР Бистин аалчыларымыс «Звезд» студияны солистер...

КОНЦЕРТТЕРЖЕ ЧАЛАП ТУР Бистин аалчыларымыс «Звезд» студияны солистер...

КИНО скый кинобютер» 10,00; 12,00; 14,00; 16,00; 18,00; «Видео-зал»...

AGAP SANBY: «Тыва соңбак № 363305». Түргүзүкчүлөрү: Тыва Республиканын Дээзи Совети болгон Чааза «Шын» солуучу редакциясы. Редакциянын телефоннары: Кол редакция — 3-34-34; чечкен кижилер үчүн — 3-34-28; кол редакторуну ордалагычы — 3-33-91; — 3-34-17; харысгалдык секретарь — 3-34-92; ордалагыч — 3-45-93. КИДИСТЕР: Тыва депутаттарынын Советтери, нинти-ле-политикти болгон соңбак айтыргылар — 3-34-19; — 3-34-98; улуттур — 3-34-49; 3-36-73; кездэ ажалдагыч — 3-41-16; кудурга болгон хаус көчө-Иргит — 3-39-15; чечкен-лер болгон спорт — 3-36-82; — 3-34-57; оңуда — 3-34-69; — 3-34-93; чааза — 3-39-03; корректорлар — 3-41-23; үндүрүкчүлөр — 2-27-41; солуу келбейн барганда — 2-32-75; бугагуатери — 3-37-11. Соңуда парлагаткан материалдарын авторларынын болжалары редакцияны туржу-бур дөңшөйи багыт боюнча Айыттырган фактыларды, санын болгон өскө-даа алыныгылары дээр авторлар ботому-ламыскалыгы.